

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 24.03.2025
Kabul Tarihi / Date Accepted : 21.05.2025
Yayın Tarihi / Date Published : 30.06.2025
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Bahar / Spring

“Bülbül Sesi” Masalının Arketipsel Sembolizm Bağlamında Tahlili

Caner KARABULUT*

Anahtar Kelimeler:

Masal,
Arketip,
Sembol,
Bülbül Sesi masalı,
Tahlil.

ÖZ

Durağanlığı bünyesine dâhil etmeyi reddeden bir anlatı türü olarak masal, harekete geçmenin daima olumlu etkileri üzerinde durur. Durağanlaştığı takdirde köleşme tehlikesiyle karşı karşıya kalan kahraman üzerinden insanlığa evrensel mesajlar iletir. Teorik olarak bakıldığında, kurgusal anlatı türleri arasında yer alsada gerçek yaşama dair pek çok şifreyi muhtevasında saklar. Bu gizli bilgilerin kaynağı, kolektif bilinç dışı olarak bilinen, meydana geldiği toplumda, tarihsel süreç içerisinde elde edilen müşterek tecrübelerine dayanır. Fark et-ara-bul şeklinde, dairesel bir devinim üzerine inşa edilen evreni ile bireyin benliğini algılama yolculuğunda psişeyi harekete geçirir. Genetik kodlarda kayıtlı geleneksel tecrübeleri açığa çıkararak algılayabilen üzerinde farkındalık yaratır. Bu sayede bireyleşme ile bireyselleşme arasındaki fark kaovranarak insan hayatı anlam kazanır. Çalışmada, Mehmet Yardımcı tarafından hazırlanan Malatya Masalları adlı derlemenin içerisinde bulunan Bülbül Sesi masalı, Campbell'ın kahramanın yolculuğu kuramına göre ele alınmış, aynı zamanda Jung'un arketipsel sembolizmine bağlı olarak incelenmiştir. Ayrıca, masal içerisinde yer alan çeşitli imge ve semboller tespit edilerek açıklanmıştır.

Analysis of the “Nightingale's Voice Fairy Tale” in the Context of Archetypal Symbolism

Keywords:

Fairy tale,
Archetype,
Symbol,
Bülbül Sesi fairy
tale,
Analysis.

ABSTRACT

As a narrative genre that refuses to incorporate stagnation into its structure, the folktale consistently emphasizes the positive effects of action and movement. Through a protagonist who faces the danger of enslavement when becoming passive, it delivers a universal message to humanity. Although theoretically classified as a fictional genre, the folktale holds numerous codes relevant to real life. The source of these hidden truths lies in the collective unconscious – an accumulation of shared historical experiences within a society. Built upon a circular dynamic of "detect-search-find," the tale activates the psyche in the individual's journey of self-discovery. It evokes awareness by revealing inherited traditional knowledge embedded in genetic memory. In this study, the tale Bülbül Sesi, found in the collection Malatya Masalları edited by Mehmet Yardımcı, is examined through Joseph Campbell's monomyth theory and Jungian archetypal symbolism. Additionally, various symbols and images within the tale are identified, interpreted accordingly.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, canerkrblt6761@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-4949-2419

GİRİŞ

Kolektif bilinç dışına ait kadim tecrübelerin taşıyıcı araçlarından biri olarak masal, ruhsal genlerin, yani epigenetik adı verilen psikolojik aktarımın bir ifade biçimidir. Bu yönüyle, “çocuklara özgü bir tür” şeklinde oluşan algı, masalın kapsam alanını daraltmaktadır. *“Oysa masal sadece çocukların eğlenmesi ve onların eğitilmesi amacıyla ortaya konulan bir halk edebiyatı ürünü değildir. ... öyle masallarımız vardır ki iç içeliğinden dolayı çocukların onları anlamaları pek de kolay olmayacaktır. Belki, belirli masalların, özellikle hayvan masallarının dinleyicilerini çocuklar olarak kabul edebiliriz, aksi takdirde çocukları içinden çıkılmaz olaylarla karşı karşıya bırakabiliriz.”* (Sakaoğlu, 2021, 16). Görünen üzerinden gizil olarak sunduğu bireysel ve toplumsal öğretiler, masalın tüm insanlık üzerindeki kapsayıcılığının bir göstergesidir. *“Masallar, görünen anlamlarının dışında sembolik kodlar, derin ifadeler, gizli göndermeler ile bir milletin kültürel değerlerinin en yalın bir o kadar da yoğun göstergesi; özelde insanın, genelde ise milletin geçmişten günümüze ortak hafızasının yansımasıdır.”* (Çetindağ Süme, 2024, 1940). Özdemir de masal hakkında; *“Özellikle kuşaklar arasında iletişim kurma gücü, kültürel aktarım açısından önemi, hayal ürünü olmanın yanında geçeklikle ilişkisi, insan eğitimindeki rolü, masalı edebi anlamda müstesna bir noktaya konumlandırmaktadır.”* (2024, 232) der. Dolayısıyla masal, sembolik bağlamda toplumsal hafızanın geleceğe yolladığı bir elçi, nesillerin yetişmesi ve gelişmesinde, aynı zamanda çeşitli sebeplerle ortaya çıkarılamamış ruhsal potansiyellerin, kolektif bilinç dışı ruhunun açığa çıkarılmasında etkin ve yetkin bir araçtır.

Kolektif bilinç dışı, Carl Gustav Jung tarafından ortaya atılmış ve arketip adı altında, kültürel taşıyıcı olarak nitelendirilen sembollerle desteklenmiş bir kuramdır. Destan, efsane, halk hikâyesi ve masal gibi kültürel aktarım araçlarının iletilerini keşfedip anlamak, akabinde yaşama uyarlamak için arketiplerin bilinmesi oldukça önemlidir. *“Arketip, ilk form, ana örnek, temel unsur, öz, prototip, değişmeyen, sabit olan, başlangıçtan beri var olan gibi anlamlara gelir. Bu yönüyle bilinç-bilinçaltı-bilinçdışı ekseninde yer alan ve kökene gönderme yapan bir kavramdır.”* (Özdemir, 2022, 11). Dolayısıyla, kimlik kodlarının binlerce yıllık aktarım süreci, DNA'nın çalışma prensibine benzeyen arketipler aracılığıyla gerçekleşir. Yani bu kalıtsal araç, *“... insanın çekirdeğinde vardır ve kalıtsal olmadığı, her insanda yeni baştan oluştuğu varsayımı, sabah doğan güneşin önceki akşam batan güneşten farklı bir güneş olduğu biçimindeki ilkel inanç kadar saçmadır.”* (Jung, 2021, 21).

Başlangıçta tek temele, yani insanlığın ilk kez ortaya çıktığı tarihe kadar dayanan arketipler, milletlerin oluşması ve millî kültürlerin ortaya çıkmasıyla birbirinden ayrılmıştır. Daha kapsamlı ifadeyle; *“Arketipler bir bütün olarak ele alındığında, insan ruhunun gizil güçlerinin toplamını canlandırırılar. Tanrı, insan ve kozmos arasındaki derin ilişkiler bakımından atalardan kalma zengin bilgi hazinesidirler. Bu hazineyi açmak, onu yeni bir yaşama uyandırmak, bilinçli bütünleştirmek, insanı yalnızlığından kurtarıp, sonsuz kozmik sürece katmak. Bu, bilimden de, ruhbilimden de öte bir şey, bir yaşam türü olmaktadır. Bütün insan yaşantısının ilk kaynağı arketip, bilinçdışıdadır; yaşamlarımıza oradan uzanmaktadır. Yansıtılmalarını çözümllemek, onları bilinç yüzeyine çıkarmak gerekir.”* (Jung, 2006, 52). Bu noktada, Jung'un tespit ettiği ilk örnekler üzerinde Campbell'in ortaya koyduğu çözümlleme yöntemi, kolektif bilinç dışı olgusunun birey üzerindeki etkisinin anlaşılmasında oldukça önem arz etmektedir. Bununla beraber arketipler, Campbell'in sistemleştirmiş olduğu kahramanın yolculuğu kuramı ile detaylı bir şekilde çözümlenebilmektedir. Kişinin bireyleşme maksadı ile benliğinin derinliklerine

yapmış olduğu yolculuk, bilinci bilinçaltı ile uyumlamayı amaçlar. Aynı zamanda ayrılma-erginleşme-dönüş olarak aşamalardan oluşur. Kahramanın atıldığı macera, sembolleri, imgeleri ve motifleri ile aynı zamanda masalların muhtevasını da zenginleştirir.

Kahramanın yolculuğunu ifade eden monomit görüşü çerçevesinde gerçekleşen masallardan biri de Bülbül Sesi’dir. Bu masalı Mehmet Yardımcı, 1988 yılında Malatya’da, Nesile Akkuş’tan derlemiştir. Malatya Kitaplığı Yayınları tarafından 2012 yılında basılmış Malatya Masalları adlı eserin içinde yer alan Bülbül Sesi masalı, Anadolu sahasında çeşitli varyantlarda aktarılmaktadır. “Adana/Yer altı Diyarının Kartalı; Çankırı/Keloğlan ve Altın Bülbül; Malatya/İğan Bülbül” (Balcı, 2012, 26, 68, 134). Çalışmanın konusu olan Bülbül Sesi masalında kahramanın yolculuğu hem arketipsel sembollerin hem de motif ve imgelerin yoğunluğu sebebiyle zengin bir muhteva çerçevesinde gerçekleşmektedir. Çocuk yaşlarında yetim kalan üç erkek kardeş, babalarının hayatına mal olmasına rağmen bir türlü ulaşamadığı sembolik ödüle ulaşmak için zorlu bir yolculuğa çıkar. Ödülün mahiyetini idrak etmeyi başaramayan büyük kardeşlerin seçtiği yol esarete uzanır. Küçük kardeşlerine kalan tek seçenek çıkmaz yoldur. Bu yolda atılacağı serüven için yeterli donanıma sahip olmadığını bilen kahraman, geri dönerek kendini olgunlaştırma sürecine sokar. Bu aşamada babasının ahırında bulunan atların bakımını üstlenerek sabır gerektiren bir süreçten geçer. Nihayetinde, yüce birey vasıtasıyla yapılmış çağrışı algılamayı başarır ve doğüstü yardımcısının kadim bilgi ve tecrübesine sırtını yaslayarak yola koyulur. Yolculuk boyunca karşısına çıkan üç engeli aşarak ödüle ulaşmayı başarır. Dönüş yolundaki sınavlar için fazlasıyla donanıma sahip olarak krizleri yönetir ve otorite tarafından kutsanarak tamlığa erişir.

1. Yetim Arketipinin Kahraman Üzerindeki Etkisi

İnsanın, hayat serüveninde çoğu zaman itici bir güce ve otoriter bir desteğe ihtiyacı vardır. Bunları sağlayan başlıca figürlerden biri de babadır. Harekete geçiren, yol gösteren, cezalandıran, ödüllendiren, hedefe yönlendiren bir figür olarak baba, “... kahramanın ihtiyaç duyduğu anne şefkatinin yanında kendisi olabilmesi adına itici bir güç olan ... çok yönlü bir arketip olarak masal metinlerinde de kendine yer bulmuştur.” (Ege, 2016, 32). Bazı masalarda ise bu otorite, kahraman için aşılması gereken engellerden biri olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bülbül Sesi’nde kahraman, baba otoritesinden yoksundur. Oğlan, bir yetim olarak yol gösterici bir figürün desteğine tutunmak ister. Ağabeyleri, kişisel çıkarlarını ön plana koymuş düşük figürler olarak bu boşluğu doldurabilecek yeterlilikten uzaktır. Bu karamsar ortamda henüz saflığını kaybetmemiş olan kahraman, derin bir yalnızlık içerisinde. “Yetim, sıkıntı içindeki bir genç kız gibi, uygun güçten ya da becerilerden yoksun olarak, düşmanca bir ortamla başa çıkmak zorundadır.” (Pearson, 2016, 70). Bu aşamada, bireyleşmesi için sıkıştığı, hareket imkânı bulamadığı sert kabuğu kırıp şahsi serüvenine çıkmak, bir an önce masumiyet perdesini yırtarak harekete geçmek zorundadır. Aksi halde toplumdaki konumu, sembolik manasıyla kölelik olacaktır.

1.1. Olgunluğa Dönüştürülen Masumiyet/Kahramanın İlk Hareketi

İnsan yaşamındaki henüz saf, günahsız dönemini temsil eden masumiyet, bir arketip olarak anlatılarda kahramanın mücadelesine başlamadan önceki hâlini temsil eder. Bu aşamada birçok yönden bağımlılık, muhtaçlık hâli söz konusudur. Fakat kahraman, belli bir noktadan sonra içerisinde bulunduğu bu pozisyondan kurtulmak zorundadır. “Böyle bir

masumiyet bebekler ve küçük çocuklar için doğal bir haldir, ve yaşam boyunca benliğin bir parçası hep emin ellerde olma, hep bakılma, ve hep sevilme deneyimine ihtiyaç duyar.” (Pearson, 2016, 197). Dolayısıyla bu durumdan kurtulmak, cesaret ve öz güven göstermek ile sağlanabilir. Kahraman, yolculuğunun başında masumiyetini itici bir güç olarak kullanmaya çalışır. Üç yol ağzının başına geldiklerinde onu, kardeşlerinden ayıran motivasyonu da bu masumiyetidir. Bu sayede maddi kazanımı tercih etmeyerek doğru seçeneğe yönelir. Vaka gerçek ödül, kahramanın seçtiği çıkmaz yolda saklıdır.

Masallarda sıkça rastlanan çıkmaz yol, oldukça zorlu ve yüksek ihtimalle de sonucu başarısızlığa uzanan bir serüvenin sembolüdür. Edinimi genellikle ölüm veya ebedî esarettir. Kahraman, hâlihazırdaki masumiyeti ile başarısızlıkla sonuçlanacak serüvenini ön görerek üç yol ağzının başından geri döner. Ersoy, üç sayısını doğum, yaşam ve ölüm çerçevesinde, ruh ve aklın birleşimini temsil eden bir sayı olarak ifade eder. (2000, 24). Bireysel farkındalığın ilk adımını atmış olan kahraman, yola çıkmasını sağlayacak fiziksel ve ruhsal yeterliliğe bir şekilde ulaşmak zorundadır. Babasının atına kırk gün hizmet ederek bunu sağlamaya çalışır. *“Kırk, erginleşmenin ve olgunlaşmanın sayısıdır. Bu yönüyle insan hayatı için yeniden doğuşun sembolik ifadesidir.* (Özdemir, 2022, 426). Buradaki önemli noktalardan biri de hizmet etmek için atın seçilmiş olmasıdır. *“Mitolojik düşüncenin ifade ettiği imgelemde insan ile ilişkisi en güçlü hayvan attır. Sembolik açıdan kahramanın ikizi gibi beliren at, bilge görünümüyle hükümüne girdiği varlığa ruhsal enerji vermekte, fenomenolojik varoluşu olumlu anlamda desteklemektedir.”* (Özdemir, 2022, 461). Babası ile atı arasındaki ruhsal bütünlüğün farkında olan kahraman, otorite boşluğunu yapacağı bu hizmet ile doldurmaya çalışır. Aynı zamanda zorlu serüveni için de güçlü ve süratli bir yol arkadaşına ihtiyacı vardır. *“At ehli hayvanlar arasında en hızlı gidendir.”* (Sakaoğlu & Duymaz, 2018, 86). Atın süratli bir hayvan oluşu, Dede Korkut hikayelerinin geçiş formellerinde de vurgulanır. *“At ayağı külük, ozan dili çevük olur.”* (Özçelik, 2022, 37). Hepsinden önemlisi, anlatılarda da sıkça rastlandığı üzere, kahramanın bireyleşme yolculuğundaki mutlak başarısı atı ile bütünlük oluşturmaya bağlıdır. *“Kahraman atı olmadan hiçbir iş beceremez. Âdeta ... zaferin ve mağlubiyetin gerçek sahibi attır.”* (Ocean, 2020, 168-169).

Bülbül Sesi'nde, ahırdaki atlar arasından babasına ait olanı bulamayan kahraman, hepsine hizmetkâr olarak olası bir hatadan kaçınır. Sabır gerektiren bu sürecinin on beşinci gününde kahramana ilk çağrı yapılır. On beş, Türk kültüründe olgunluk eşiği sayılan bir seviyeyi temsil eder. Dede Korkut'ta da on beş, bir birey olma eşiğidir. Boğaç Han ve Bamsı Beyrek, on beş yaşına girdiklerinde alplık göstermek için sınanır. (Sakaoğlu & Duymaz, 2018, 120). Kahraman, sürecinin bu aşamasında hiçbir frekansını algılayamadığı çağrıyı fark edemez. İkinci çağrı, otuzuncu gün yapılır. Kahraman, bu noktada da maruz kaldığı sinyalin şifresini çözemez. Fakat yine de bilinç ve bilinçaltı dışında bir algılayış zemininin varlığını anlar. Süreç içerisinde edindiği tecrübe ve birikimlerin ışığında, otuz dokuzuncu gece yapılan çağrıyı tamamen anlamlandırır. Kahraman, artık yolculuğu için gerekli olan olgunluk seviyesine ulaşır. Bilinçaltı-bilinç-bilinç dışı merkezlerini birbirine bağlamayı başararak kimlik kodlarını çözer. Artık çıkmaz yola koyulmak için hazırdır.

2. Doğaüstü Yardımcı/Yüce Birey ve Yola Çıkış

Her bireyin ruhsal benliğinde, keşfedilmeyi ve çözülmeyi bekleyen bilinç dışı kodlar bulunur. Bunların çözümlenebilmesi için zaman zaman birtakım mesajlar belirir. Fakat bu

mesajlar genellikle fark edilmez. Çünkü köleleşmiş bir ruh, konfor alanı olarak benimsediği ve kendini güvende hissettiği dar bir çemberin ötesini hayal edemez. “Yeraltında mağara gibi bir yer var ve insanlar burada yaşıyorlar. ... Tüm insanlar çocukluklarından bu yana zincirlere vuruldukları için mağaradan çıkamıyorlar. Hareket edemedikleri gibi çok yakınları dışında bir başka yeri de göremiyorlar.” (Platon, 2016, 269). Fakat bu emniyetli sayılan ortamın bireye getirisi yalnızca tutsaklıktır. Kahraman, zincirlerini fark eder. Bir hükümdar oğlu olarak risksiz bir konfor alanını her şeye rağmen ardında bırakır. Yola çıkması için yapması gerekeni yapar ve bilinç dışından, atalarının kadim tecrübe ve bilgileriyle donatılmış bir yardımcı gönderilir. “Böyle bir yardımcının görüldüğü kahraman belli ki çağrıyla yanıt vermiş biridir.” (Campbell, 2022, 74). Bu yardımcı, genel olarak anlatılarda Hızır, aksakallı veya at, kurt, kuş gibi formlarda ortaya çıkar.

Bülbül Sesi’nde yüce birey, at formunda ortaya çıkar. Yaşlı ve zayıf olarak tasvir edilir. Bu özellikleri, sembolik anlamda bilgeliği temsil eder. “Arketipsel sembolizmde yüce birey, kahramanın ussal yönünü temsil eden bilge bir varlık olarak belirir.” (Şimşek & Özdemir, 2021, 64). Yüce bireyin genellikle vasfı, kahramanı var olan potansiyeline inandırarak yolculuğu için destek ve motivasyonunu sağlamaktır. Fakat bu masalda yüce birey, kahramanı yolculuğa çıkarmak için değil vazgeçirmek için uğraşır. “Ey insanoğlu, boşuna yoruluyorsun!” (Yardımcı, 2012, 157). Bu aşamada kahraman, kararlılığı sayesinde doğaüstü yardımcısını ikna etmeyi başararak kırkıncı günün sabahında yola çıkar. Yolculuk için sabah vaktinin seçilmesi dikkate değerdir. Çünkü sabah, psişenin kaotik bölgesini simgeleyen karanlık bilinçaltından, aklın ve iradenin hüküm sürdüğü bilince geçişin ilk ışıklarını temsil eder. Bireyin gerçeklik zeminine bastığı bir vakit olması sebebiyle sabah çıkılan yolculuk, bilincin direkt olarak devrede olduğu güvenli ve algılanabilir bir ortam sağlar. Aynı zamanda kırkıncı günün sabahı, kahraman için yeni benliğine doğuşunun işaretidir.

2.1. Gücün Ortaya Çıkışı/İlk Eşik

Kahramanın çıktığı yolculuk, benliğinin derinliklerinde yatan tüm gücün açığa çıkmasını sağlar. “Kahramanın kendiliğine ulaşma yolculuğunda pek çok engel ile sınındığı bu aşama yaşamın sembolik bir sentezidir.” (Şimşek & Özdemir, 2021, 62). Bu yolculukta yalnızca saf güç, tek başına yeterli olacak bir dinamik değildir. Mevcut gücün doğru zamanda ve doğru şekilde kullanılması, eşiğin aşılması için oldukça önemlidir. “... çünkü eşiğin aşılması evrensel kaynağın kutsal alanına atılan ilk adımdır.” (Campbell, 2022, 80). İlk eşik bir kırılma anıdır. Bu noktada alınacak bir başarısızlık, sonsuz yok oluşu beraberinde getirebilir. Bu sebeple kahraman hem kendine güvenmeli hem de doğaüstü yardımcıdan gelecek öğüt ve tavsiyelere eksiksiz riayet etmelidir. “Kahraman, kaderinin ona rehber ve yardımcı olan kişileştirmeleriyle birlikte, aşırı güç bölgesinin girişindeki “eşik muhafızı”na gelinceye dek ilerler.” (Campbell, 2022, 76). Bu masalda da kahraman hedef noktaya varıncaya kadar bir şekilde cesaretini toplar, korkusunu belli etmemek için hazırlanır.

Anlatılarda yüce bireyden gelen tavsiyeler, ilerleyen aşamalarda mutlaka kahraman için anahtar niteliğindedir. Bu tavsiyelere eksiksiz bir şekilde uyulmalı, yabancı olunan bölgede tek başına hareket edilmemelidir. “Kahraman bu bölgeye girmeden önce karşılaştığı doğaüstü yardımcının önerileri, tılsımları ve gizli araçlarından yardım almaktadır.” (Campbell, 2022, 93). Doğaüstü yardımcının kahramana ilk tavsiyesi, düşmanı alt ettiğinde öldürmemesidir. Kahraman, bunu hafızasına kaydeder ve ilk eşiğe gelir. Burada fiziksel

olarak yalnızdır. Bu aşamada doğüstü yardımcı daha fazla ileri gidemez. Çünkü kahraman, iç mücadelesini kendi iradesiyle kazanmalıdır.

2.2. Zincirlerini Kıran Kahraman/Savaşçı

Kahramanın ilk eşiği, üzerinde doksan dokuz insan kafası sergilenen bir binanın çevresinde kurulmuştur. Kesik insan kafaları, elde edilmiş zaferleri simgeler. Kahramanın mücadele edeceği gölge usta bir savaşçıdır. *“Kahramanın sembolik serüveninde gölge arketipinin belirmesi, mücadelenin en çetin aşamasının gerçekleşeceğini haber verir. Halk anlatılarında, düşlerde ve rüyalarda beliren gölge, insanın korkularını ve eksikliklerini temsil eden en zayıf aşağı(lık) yanıdır.”* (Şimşek & Özdemir, 2021, 66). Yolculuğun başında doğüstü yardımcının isteksiz olması, kahramanın zayıf yanı ile alakalıdır. Çünkü gölgesi, doksan dokuz kahramanın ruhunu emmiş bir düşmandır. *“Daha eskilerde ilkel kabileler ecdat kafalarını, hem onun anısını yaşatmak, hem de ondaki bu kutsal cevherden hayatta kalanların sürekli yararlanıp nasiplerini almaları amacıyla, kesip saklamaktaydılar.”* (Ersoy, 2000, 211). Kahramanın gölgesi, yalnızca mutlak zaferini ilan etmek için kestiği başları sergilemez. *“Platon’un kafa’yı evrenle kıyaslayarak, onun küçültülmüş bir örneği mikrokozmoz olduğunu ve insanın, onun içinde yapılaşan, iç dünyasını yansıttığını ileri sürmüştür.”* (Ersoy, 2000, 211). Kesilip sergilenen her kafa, gölgenin ruhsal evrenini genişletir. Fakat bu, tamlığa erişmesi için yeterli değildir. Çünkü *“Doksan dokuz genellikle mutlak birlikle karşıt olarak ya da henüz mükemmelliğe erişmemiş bir şey olarak gözükür.”* (Schimmel, 2000, 289). Burada gölgenin tamlığa erişebilmesi için yüzüncü kafayı da kesmesi gerekir. *“Yüz, mükemmelliğin büyük yuvarlak sayısıdır. Kutsal 10’un karesi olarak Helenistik dünyada mükemmel İyi’ye işaret eder.”* (Schimmel, 2000, 291). Gölge yüze ulaşarak, kahramanın sonsuz yok oluşuna ve benliğini bilinçaltının karanlık evrenine teslim etmesine sebep olacaktır. *“Kolektif bilinç dışına ait sembollerin güçlü bir taşıyıcısı olan gölgenin zorlu doğasıyla baş edebilmek için sağlam bir ruh ve mutlak adanmışlık gereklidir. Gölge, kolektif bilinç dışının güçlü bir taşıyıcısıdır. Kadim tecrübelerin gizil bilgilerine vakıf olduğu için onunla mücadele etmek oldukça zorludur. Yalnızca dirayetli bir ruha ve hedefi uğruna adanmış bir iradeye sahip olan kahraman onunla mücadeleye girer ve karanlık bilinçaltından ruhsal olgunluğa erişir. (Şimşek & Özdemir, 2021, 66). Savaşçı ruhunu, kadim tecrübelerin arketipleri ile uyandırarak ne doksan dokuz insan kafasının dehşet verici görüntüsünden ne de sonsuz yok oluş ihtimalinin ruhuna verdiği bunalımdan etkilenen kahraman, gölgesi üzerine emin adımlarla yürür.*

Savaşçı, en eski çağlarda, insanın tabiat ile mücadelesinden doğmuştur. Tabiat, her ne kadar şefkat, koruyucu, besleyici ve yaşam sağlayıcı yönleriyle bilinse de diğer yandan yıkıcı, yok edici bir güçtür. İnsan da bu riskler karşısında varlığını sürdürebilmek için bazı yönlerini geliştirme gerekliliği duymuştur. Savaşçı, bunlardan biridir. *“Savaşçı arketipi sadece doğa ile olan mücadelenin bir yansımasından ibaret olarak değerlendirilmemelidir. Bu arketip asıl olarak, insanın iç dünyası ile girdiği çatışmaları yansıtır.”* (Ege, 2016, 35). Dolayısıyla bir arketip olarak fiziksel ve maddi mücadelenin de ötesine geçmiş, ruhsal ve manevi bir mücadele dinamizmine evrilmiştir. Kahraman, yolculuğunda karşısına çıkan engelleri aşmak için savaşçı arketipinin desteğini alarak yılgınlık, pes etme ve mücadeleyi terk etme gibi negatif duygulardan arınır.

Bülbül Sesi’nde gölge, bir Arap olarak ortaya çıkar. Kahramanın, kuşların dahi yaklaşmaya cesaret edemediği bölgesine girmesi sebebiyle şaşkınlık yaşar. *“Kuşlar, uçuşları*

nedeniyle yerle gök arasındaki ilişkilerin, Taoizm felsefesinde hafifliği ve yer çekiminden etkilenmemeye özellikleri nedeniyle, ölümsüzlerin, genel olarak manevî hayatın, meleklerin ve varoluşun üst katını, kademesini simgelemiştir.” (Ersoy, 2000, 467). Ölümsüzlüğün bile giremediği bu mekâna kahramanı sokan kuvvet, işte bu savaşçı arketipidir. Bu ruh kahramanda mevcut değilse yolculuk hiç başlamaz. Çünkü bu serüvende engellerin aşılması yalnızca akılla değil fiziksel beceri ve cesaretle de ilgilidir. Kahramanın bu tutumu, gölgesini fazlasıyla etkiler. Ona, bu gece misafir olmasını, gün doğumu ile güreşmek suretiyle mücadele etmeyi teklif eder. Karanlığı ve bilinçaltını temsil eden bir arketip olarak gölgenin en güçlü olduğu vakit gecedir. Fakat kahramanın gücünü küçümseyerek iddialı olmadığı bir vakitte olsa bile onu mutlaka yeneceğine inanır. Aynı zamanda, mücadeleyi silahsız olarak teklif etmesiyle bileğinden de emin olduğu anlaşılır. Bu teklif, kahramanın da işine gelir. Çünkü karanlık olan bilinçaltını, bilincin aydınlığı ile bastıracağına inanır. Güneşin ilk ışıkları ile mücadele başlar. Kahraman, âdeta güneşin doğuşuyla birlikte yenilenecek sert bir şekilde saldırır. “Hayatın, canlanmanın, yenilenmenin, dirilişin, gücün simgesi olan Güneş, aynı zamanda gerçeğin ve hakikate ulaşmanın sembolüdür. Çünkü onun tırmandığı ve yükseldiği düşünülür.” (Özdemir, 2022, 368). Uzun ve yorucu geçen mücadele bir türlü sonuca varamayınca gölge, kahramana ertesi gün devam etme teklifinde bulunur. Yılgınlık duygusunu terk etmiş olan kahraman, teklifi derhal reddeder. Sonucu alana kadar durmaz. “Eğer başarı gerçek bir mücadele içeriyorsa, Savaşçının kendine saygısı daha da artar.” (Pearson, 2016, 134). Gecenin karanlığı bastırıldığında kahraman, bilinçaltı ile girişmiş olduğu mücadeleden bir an olsun çekilmez ve gölgesini en güçlü olduğu vakitte bastırır. Öldüreceği sırada doğaüstü yardımcının öğüdünü hatırlayıp bırakır. Bu anda gölge, göğüslerini açarak kahramana gösterir. “Meme özellikle analığı, güveni, şefkati ve kaynağı simgeler. İlk gıda olan süt ve bereket olgusu ile ilintilidir. Aynı zamanda samimiyet ve sığınma'nın içerdiği anlam ve kavramlarla özdeşleştirilir.” (Ersoy, 2000, 243). Bu masalda, kahramanın gölgesi ve animası iç içedir. “Anima bir erkeğin psişesindeki bütün dişil eğilimlerin (örneğin, belirsiz duygu ve ruh halleri, gelecekte haber veren önseziler, irrasyonel olana karşı alıcılık, kişisel sevgi yetisi, doğayı hissetme ve en önemlisi bilinçdışıyla ilişki gibi dişil psikolojik eğilimlerin) kişileşmesidir.” (Jung, 2020, 173). Bireyleşme sürecinde, tamlığa yalnızca düşmanları alt ederek değil aynı zamanda zıtlıklarla bütünleşerek ulaşılabilir. Düşman, kendi içinde bile zıtlıklarıyla birleşmiştir. “Sağ meme güneş, soldaki ise ayı temsil eder.” (Ersoy, 2000, 243). Eril olan güneş ile dişil olan ay, anima üzerinde tek bir göğüs kafesinde bütünlük oluşturur. Zıt yönüyle birleşmek isteyen kahraman, animasına evlilik teklifi eder. Fakat bu teklifi kabul edilmez. Çünkü henüz yolculuğundan kesin bir başarı elde edememiştir. Anima, kahramana yeni engeli işaret ederek çekilir. “... bir erkek mantıklı zihniyle bilinçdışında gizli olan olguları ayırt edemediğinde, anima, onları kazıp çıkarması için yardım eder. Animanın oynadığı daha da önemli bir rol, erkeğin zihnini doğru iç değerlerle uyumlu hale getirmek. Böylece iç derinliklere giden yolu açmaktır.” (Jung, 2020, 179). Kahraman için özgürlüğün şartı, Bağdat'taki düşmanı yenmektir.

2.2. Oturmuş Öz Güven/İkinci Engel

Doğaüstü yardımcı ile sıradaki eşiğine ilerleyen kahraman, artık mücadelesinde kendinden daha emin olarak hareket eder. Bu yolda mental kuvvetin yüksek olması oldukça önemlidir. Çünkü engeller her seferinde bir öncekinden daha zor olarak ortaya çıkar. “Ama kahraman asla vazgeçmez. Tam tersine, en zor durumlarda galip gelmek için güç, cesaret ve beceri

sergiler." (Pearson, 2016, 137). Önceki zaferin taze tadı, kahraman için daima bir motivasyon sağlar.

İkinci engelde sunulan manzara, ilkin benzemekle beraber zorluk derecesi daha yüksektir. Mekânsal semboller üzerinde fazla durulmaz ve yalnızca bir konağın varlığı belirtilir. Düşman, bu engelde de Arap olarak kurgulanır. Kahramana ilk engelde yapılan teklif tekrarlanır. Fakat artık bilinçaltının karanlığından çekinmeyen kahraman, teklifi hiç düşünmeden reddeder. İlk eşiğinde kazanmış olduğu zaferi gece karanlığında başarmış olması düşünüldüğünde, bünyesinde toplanan öz güven açıkça anlaşılır. Oturmuş öz güveni, cesaret ve kararlılığını pekiştirir. Mücadele derhal, bilinçaltının karanlığında yapılacaktır.

Engelin zorluğu, mücadele şekline de yansımıştır. Bu defa kahraman, kılıç ile zafer kazanmalıdır. İlk engelde fiziksel gücünü ispat eden kahraman, şimdi de silahşorluğu ile sınanır. Kılıcın, ayrıca sembolik anlamda birtakım temsiliyetleri bilinir. *"Herşeyin ötesinde askeri bir anlamı var. ancak cengaverlik ve atılğanlığın yanında, adalet, güç, kuvvet ve fazileti de simgeliyor. Kılıcın iki yüzü bulunur. Güç – kuvvet ve adaletin de öyledir. Bazen kesici, öldürücü olurlarsa, bu davranış ancak, adaletsizliklere, kötülöklere, hatta bilgisizliklere karşı yapıldığında, olumlu, pozitif bir sonuçla ilgilidir. Diğer yüzü ise hep yapıcıdır, barış ve adaletin kurulmasına çalışır."* (Ersoy, 2000, 338). Kahraman, eğer gölgesinin başını kılıcıyla kesebilirse, aynı zamanda negatif olan bilinçaltı unsurlarını da kesip atmış olacak, bu sayede kötücül ve istilacı tarafına bilincin aydınlığını taşıyacaktır. Kılıç, aynı zamanda bir terazidir. Nasıl ki bir terazi iki cismi birbirinden ayırıp farklılıklarını ortaya koyuyorsa, kılıç da iyi ve kötüyü birbirinden ayırarak kesip atar. (Ersoy, 2000, 338). Bilinçaltının istilacı yönünü temsil eden karanlık, siyah ile temsil edilir. *"Siyah ise yutan bir renktir. Bütün renkler onun içinde yok olup gider. Siyah tamamen bir renksizliktir."* (Yıldırım, 2006, 137). Mücadelede karanlık taraf galip gelirse, bilincin aydınlığını tamamen ilhak edecektir.

Zorlu mücadele kıran kırana geçer. Sabahın ilk ışıkları ortalığı aydınlatırken gölge yenilir. Bu zafer, karanlığı yenen kahraman için yeniden doğuşu temsil eder. Gölgesini öldüreceği sırada doğaüstü yardımcını öğüdünü tekrar hatırlar ve düşmanını tekrar bırakır. Düşman, göğsünü açar ve kahraman animası ile karşılaşır. Bu aşamada da erginleşmesini tamamlayamadığı için evlilik teklifi reddedilerek son eşiğe, Akdeniz'e gönderilir.

3. Doğaüstü Yardımcının Savaşı/Erginlenme

Bireyleşme yolculuğunda kahraman, karşısına çıkan engellere karşı koyarken doğaüstü yardımcıya güvenmeli, fakat kendi öz gücüne sarılarak iç mücadelesini kendi başına sürdüreceğ iradeye ulaşmalıdır. Ancak öyle engeller vardır ki kahraman aradan çekilmeli, doğaüstü yardımcı, ataların kadim güç ve bilgeliği ışığında kahraman adına savaşmalıdır. Kahraman, bu eşiğinde doğaüstü yardımcıya danışır. Çünkü deniz, onun için bilinmez ve kestirilmez bir mekândır. *"Bilinmeyen alanları (çöl, çengel, derin deniz, bilinmedik diyarlar vb.) bilinçdışı içeriğin yansıtılması için serbest alanlardır."* (Campbell, 2022, 78). Bu aşamada kahraman geri çekilmeli, doğaüstü yardımcı bilgeliğini kullanarak düşmanla bizzat mücadele etmelidir. Bu doğrultuda kahramandan birtakım isteklerde bulunur. Yetmiş deve derisi, yetmiş paket tuz ve yükleri taşımak için iki deve, kahraman tarafından tedarik edilir. Yetmiş, sayı sembolizminde önemli bir yere sahiptir. *"Kutsal 7'nin 10 katı ve böylece de onun "büyük biçimi" olduğu için 70'in özel bir kabalistik değeri olması şaşırtıcı değildir."* (Schimmel, 2000, 283). Dolayısıyla bilgeliği temsil eden yedinin çoklu halidir. Masalda dikkat çeken bir

diğer sembol ise deve dir. Deveye, savaşçı yönüyle anlatılarda sıkça rastlanır. “Diğer birçok hayvan gibi deve de Türk mitolojisinde alp simgesi ya da bir ongun du.” (Çoruhlu, 2020, 281). Aynı zamanda, “Mitik anlamda deve belli anlamda güç ve hâkimiyet sembolleri arasında yerini almıştır.” (Alptekin, 2021, 241). Deve derisinin yanında istenilen tuzun da sembolik anlamda oldukça güçlü bir temsiliyeti vardır. “... tuz; bolluk ve refah sembolü olmasının yanı sıra, güçlü koruma – arındırma ve hatta zarar verici büyü aleti olarak da sayılmaktadır.” (Talianova, 2022, 2). Doğaüstü yardımcının yapacağı bu mücadele, mistik güçlerden de yararlanan zorlu bir eşik olacaktır. Gerekli hazırlıkların tamamlanması ile beraber yolculuk başlar. Kahraman ve doğaüstü yardımcı kırk günün sonunda en büyük engelin olduğu yere, Akdeniz’e varır. Olgunluğa erişmeyi temsil eden kırk, Schimmel’in belirttiği gibi bir diğer anlamıyla bekleme ve hazırlanma süresini ifade eder. (2000, 267) ifade eder. Son eşiğe sabır ve titizlikle hazırlanıp, doğaüstü yardımcının tavsiyelerini incelikle yerine getiren kahraman, artık mücadelenin sonunu sakince beklemek zorundadır. “At padişahın oğlundan postları teker teker tuzlayıp üzerine bağlamasını ve kendisinin de sadece başının dışarıda kalması şartı ile bütün vücudunu kapatacak şekilde sahilde kuma gömmesini istemiş.” (Yardımcı, 2012, 159). Burada, don değiştirme sembolü görülür. Anlatılarda sıkça karşılaşılan bu sembol, kötücül ortamdaki uzaklaşmak adına kahraman tarafından kullanılan bir yöntemdir. “İnsanların, hayvanların, bitkilerin, cansız varlıkların öz niteliklerini yitirip birinden ötekine geçmesine: cansız varlığın canlanması, canlı varlığın cansız madde haline gelmesi olaylarına dönüşüm (biçim değiştirme, -métamorphose-) diyoruz.” (Boratav, 1984, 62). Doğaüstü yardımcının bu hamlesi, geçici bir süre için farklı güçlerin yardımını alacağını gösterir. Bilindiği üzere at; akı, bilgeliği ve çevikliği ile bilinir. Fakat önündeki oldukça zorlu mücadele için sahip olduğu becerilerini yetersiz görür. Bu nedenle savaşçı gücünden faydalanmak için deveyi kullanır. Böylece eksik olan yönlerini kapatır. Deve postlarının aralarına da tuz sıvayarak büyüsel bir korunma sağlamayı amaçlar. Bu sayede akıl-güç-büyü bağlamında bir bütünlük temin ederek dezavantajlı konumundan kurtulur. Bu sırada kahraman, doğaüstü yardımcının söylediği üzere kafasını açıkta bırakacak şekilde bedenini kuma gömer. Burada kum, kuyu görevindedir. “Kapalı ve dar bir mekân olan kuyu, bilincin ters çevrilmiş formudur. Kuyuya giren, merkeze doğru yol alır.” (Özdemir, 2022, 378). Kuma gömülen kahraman, balinanın karnu olarak adlandırılan erginlenme ve yeniden doğum mekânına doğru harekete geçer. “Büyülü eşikten geçişin bir yeniden doğum alanına geçme olduğu fikri, dünyanın her yerinde rahim simgesi olan balina karnıyla simgelenmiştir.” (Campbell, 2022, 86). Tüm hazırlıklar tamamlandığında doğaüstü yardımcı denizin açıklarına doğru ilerler. “Deniz yaşamın dinamik bir sembolüdür, her şey ondan çıkar ve her şey gene oraya döner. Deniz, doğulan, değişimin ve yeniden doğmanın gerçekleştiği bir yerdir.” (Ersoy, 2000, 195). Ayrıca deniz için Özdemir, “Görünür yüzü bilincin, derinlikleri ise bilinçaltının sembolüdür.” (2022, 388) der. Son eşikte girişilecek bu mücadele ya sonsuz derinliklerde yok olmayı ya da yüzeydeki aydınlıkta sonsuza dek var olmayı getirecektir. Doğaüstü yardımcının ilerlediği sırada derinlerden bir canavar ortaya çıkar. Bu canavar, bilinçaltının karanlığından gelen, kahramanın büyük korkularını ve olumsuz yönünü simgeleyen en zorlu gölgedir. Burada, varoluşsal olarak canavarı analiz etmekte fayda vardır. Bilindiği üzere deniz, durgun vaziyetteyken dişil bir varlıktır. Masalın herhangi bir yerinde dalgalardan veya hırçın sulardan bahsedilmez. Yani Bülbül Sesi’ndeki deniz, dişil formdadır. Canavar denilen varlık ise dikey yönlü olması sebebiyle eril bir varlıktır. Burada, dişil-eril zıtlığı birleşerek bir bütünlük oluşturulur. Anlatılarda bunun gibi tamlığa erişmiş

düşmanla yapılan mücadeleler daima zorlu geçer. Çünkü zıtlıklarıyla bütünleşebilen, yenilmez bir güce ulaşır. Doğaüstü yardımcı ve canavar, karşılıklı hamle edip birbirini ısırarak boğuşmaya başlar. Her aldığı ısırıkta kadim yardımcının teker teker derisi kopar. Bu sırada olan biteni izleyen kahraman, korkarak çukurdan çıkmaya yeltenir. Fakat o kadar derine gömülmüştür ki bunu başaramaz. Nihayet düşman ölür ve içinden omzunda gül olan çok güzel bir kız çıkar. Burada, güzel olan kötülük tarafından yutulmuştur. Bu, aslında bilinçaltındaki bastırılmış kötü duyguların, ruhun özünde var olan güzelliği zapt etmesidir. Ruhun özü parlak bir ışıktır ve keşfedebilip manasını kavrayabilen için sonsuz güzelliğin anahtarıdır. Canavarın içinden çıkan kız da tıpkı bu öz gibi ışıltılı parlar. Bu parlaklık, aslında bilincin kesinleşmiş zaferinin, mutlak varoluşun ve ulaşılan bilgeliğin sembolüdür. Masalın kurgusu gereği üç engeldeki kız, kardeştir. Kahramanın, ağabeyleri yanındaki kurduğu üstünlük gibi bu kızlar arasında da en üstünü, son engelde ortaya çıkan en küçükleridir. Küçük kardeşin zekâ ve bilgelikte ileri olması da çoğu anlatıda ortaktır. Bunun üzerine kahraman, bu güzel kıza âşık olur. Onu da yanına alarak doğaüstü yardımcısı ile dönüş için harekete geçer.

4. Sonsuzluğa Eren Kahraman/Dönüş

Bireyleşme yolculuğunun son aşaması dönüştür. Bu eşiğin başına geldiğinde kahraman, artık bilinçaltı ile bilincini bütünlemiş, yaşam sırrına vakıf olmuş, ruhsal yönüyle sonsuzluğa ulaşmıştır. Bu başarısının bünyesine yansımaları olgunluk, sükûnet ve bilgeliktir. Dönüş, eski kahramanın son, yeni kahramanın ilk adımudur. *“Dönülen nokta yeni başlangıçlara açılan bir merkezdir.”* (Özdemir, 2022, 21). Bu yolculuk, dairesel bir çizgide gerçekleşir ve kahraman, geldiği yoldan geri döner. Daha önce engellerde bıraktıklarını da beraberinde götürür. Tüm kazanımları ve mutlak ödülü ile dönüş yoluna çıkan kahramanın karşısına tekrar üç yol ağız çıkar. Yolların ikisini, yolculuğun başında ağabeyleri seçmiştir. Bu aşamada kahraman, kardeşlerini kaybolmuş bir halde bırakmak istemez. Kötücül duyguları ruhundan arındıran ve olgunluğa eren kahraman, nefislerine yenilmiş, egolarını şişirmiş kardeşlerini kaotik durumdan kurtarmak ister. Görevi beraberinde getirdiği kızlar üstlenir. Masalın kurgusundan anlaşıldığı üzere, yalnızca kahraman değil aynı zamanda kardeşleri de animaları ile bütünleşecektir. Büyük olan kız, doğu yönüne çıkan yola doğru hareket eder. Kahramanın büyük kardeşi bu yolu takip etmiştir. Uzunca bir mesafe gittikten sonra oğlanı bir merada çobanlık yaparken bulur. *“Sembolizm edebiyatında çoban'ın iffet, sağgörülülük, deneyimlilik olgularıyla ilgisinden söz ediliyor. İşi gereği günboyu sürekli gözünü dört açmak zorunda olduğundan, bu yönüyle, her şeyi gören güneş ve görmesi gereken kral'la özdeşleştiriliyor.”* (Ersoy, 2000, 208). Anlatılarda çoban, işi gereği sürekli izleyen, deneyimleyen ve bağlantı kuran bir figürdür. Daima akıllı ve güdüleri çalıştığı için keskin bir zekâyâ sahiptir. Bülbül Sesi'nde de bu oğlan, içerisinde kaybolduğu mekândan kurtulmak, aynı zamanda yola çıkış amacı olan ödülün sırrına ulaşabilmek adına çobanlık yapar. Diğer kız, ortanca kardeşi bulmak için onun seçtiği yola, batıya doğru hareket eder. Oğlanı bir değirmencinin yanında çırak olarak bulur. *“Türk kültüründe çeşme/Pınarbaşı, su/dere/ırmak/kenarı, ağaç altı, değirmen gibi yerler, eski Türk inanışlarına bağlı olarak çeşitli iyelerin/ruhların yaşadığı/barındığı düşünülen tekin olmayan mekanlardır.”* (Özdemir, 2022, 392). Aynı zamanda değirmen, öğüten bir unsurdur. Öğütülen insanın da tıpkı bir darı gibi özü ortaya çıkar ve kendini bulur. Bkz. (Birici, 2007, 97-103). Ortanca oğlan da değirmende çalışarak var olan özünü ortaya çıkarıp hem kendi kaosunu dağıtmak hem de ulaşmak

amacıyla yola çıktığı ödülün sırrına vakıf olmak ister. Kızlar, yola çıkarken binek olarak kullandıkları develeri oğlanların özgürlüğüne karşılık bırakır ve iki kardeşi de alarak dönüş yoluna koyulur. Burada, kızların deveyi kullanması dikkat çekicidir. Dede Korkut Hikâyelerinde deve ile ilgili önemli bir özellikten bahsedilir. “*Ayrı ayrı yollar izin deve bilir.*” (Özçelik, 2022, 17). Deve, fitratı gereği son derece kuvvetli yol ve iz süren bir hayvandır. Bu sebeple kızlar, bilmedikleri bir lokasyonda hareket ederken devenin navigasyon özelliğini kullanarak kaybolmaktan kaçınır. Kardeşleri ile buluşan kahraman maddi eksikliğini de doldurarak ülkesi üzerine yola çıkar.

4.1. Dönüş Sınavı/Kaostan Kaçış

Dönüş, kahramanın artık üstün bir birey olarak başladığı yeni benliğinin ilk adımıdır. Tıpkı serüvenine başladığında olduğu gibi dönüş yolunda da bir dizi sınavdan geçer. Kahraman, yolculuğun başında olduğu gibi kötücül yönlerinin hileleri üzerinden tekrar sınanır. Fakat burada kutsal güçlerden de yardım alarak engelleri daha rahat aşar. “*Zafere ulaşan kahraman eğer tanrı yada tanrıçanın kutsamalarını elde ederse ve toplumun yeniden yapılanması için bir iksirle birlikte dünyaya dönmekle görevlendirilirse, macerasının son aşamasında doğaüstü efendisinin tüm güçleriyle desteklenir.*” (Campbell, 2022, 181). Kahraman, artık yenilmezdir.

Zafere ulaşan kahraman, dönüş yolunda ilk olarak kıskanç kardeşleri üzerinden sınanır. Bu aşamada doğaüstü yardımcı konumunda bülbül yer alır. Kahramana, başına gelecekler hakkında uyarılarda bulunur. Mutlak ödülün karşılığı olarak sırlara vakıf olan bu doğaüstü yardımcı, kahramanın benliğine karışır. Aldığı tavsiyelere uyan kahraman, gizlice kardeşlerinin yanından uzaklaşır. Kaotik anlarda sığınacağı derin bir eksikliğini giderecektir.

4.2. Mutlak Sığınak/Yüce Ana

İnsan, ne kadar zorluklar karşısında tecrübe edinmiş, olgunlaşmış, bireyleşme serüvenini tamamlamış olursa olsun, her zaman bir anne şefkatine ve korumasına ihtiyaç duyar. Kahraman, serüveni sırasında balinanın karnı olarak adlandırılan dişil merkeze girerek kendini savunmaya alır. Bahsi geçen balinanın karnı, yüce ana arketipi ile ilişkilidir. “*Kozmik Anne'nin korumasına giren kahramana bir zarar verilemez.*” (Campbell, 2022, 72). Bu sebeple kahraman, içinde bulunduğu kaotik durumdan zarar görmemek için sık sık yüce ananın yardımına sığınır.

Bülbül Sesi'nde, kahramanın manevi dünyasında iki büyük boşluk görülür. Birincisi, çalışmanın başında açıklandığı üzere baba boşluğu, ikincisi ise mutlak sığınak olan anne boşluğudur. Sembolik ödül sayesinde bilgeliğe ve tamlığa ulaşmayı başaran kahraman, yine de sığınma ihtiyacının yerini dolduramaz. Bu amaçla ülkesi sınırları içinde yer alan bir köye giderek fakir, yaşlı ve kimsesiz bir kadına keselerce altın teklif ederek kendini oğlu olarak kabul etmesini ister. “*Tasavvufi manada fakir olan kimse dünyevi hayatta zengin olabilir. Bu anlayışa göre Allah daima zengin, insanlar fakirdir.*” (Artun, 2014, 191). Burada, fakirlikle sembolize edilen durum, manevi dünya ile ilgilidir. “*Tasavvufa göre bu yoksulluk maddî değil, mânevîdir. Yani varlıktan geçmek ve kendini Allah'ta yok etmektir.*” (Pala, 2018, 146-147). Aynı zamanda anlatılarda yaşlılık, âkilliği temsil eder. Kahramanın beraberinde taşıdığı altınlar, ulaştığı ödülün sembolüdür. Özdemir altının sembolik manasını, “... sembolik anlamda bilincin aydınlığına varıldığının imgesel ifadesidir. Kendilik gerçekleşmiş, erginleşme tamamlanmıştır.” şeklinde açıklar. (2022, 472). Yaşlı kadına uzatarak da tüm kazanımlarını

onunla paylaşır. Kadının bu isteği kabul etmesi ile kahraman, son kalan manevi boşluğunu da doldurmuş olur. Mutlak sığınakta mücadele azmini perçinler ve kardeşlerinin düzenlediği entrika üzerine harekete geçer. Bir koyun boğazlayarak derisini başına geçirir. Koyun/koç donuna girme, anlatılarda uluslararası kullanılan bir kamufle formdur. Kahraman, koyun veya koç donuna girip kaostan kurtulmaya çalışır. *“Bir koç yerden kalktı, gerinip uzadı. Derhal Basat koçu boğazladı, erişini yüzdü, kuyruğu ile başını deriden ayırmadı. İçine girdi.”* (Ergin, 2018, 178). Benzer bir duruma Odysseus’un dönüş yolculuğunda da rastlanır. Polyphemos’un mağarasında, yoldaşları ile birlikte tutsak kalan Odysseus, kendini ve ekibini koçların postları arasına saklayarak kurtulur. (Rosenberg, 2017, 145-146). Aynı zamanda koyun/koç, ruhun sükûnete eren tarafının da sembolüdür. *“Koyun İslamiyet’ten sonra sükûnet, huzur ve barışın simgesidir.”* (Çoruhlu, 2020, 290). Kahraman, yaşamının bu evresinde artık fiziksel gücüne değil, manevi birikimine güvenir.

4.3. Yaşam Veren Sonsuzluk/Abıhayat

İnsan, ölümlü bir varlık olması sebebiyle yaratılışından beri sonsuz bir hayatın hayalini kurar. Sonsuzluk anlayışı, bazısı için yaşamdan ziyade mutlak güç, bazısı içinse gençlik veya yaşamın sırrına eriştirecek bilgeliktir. Bu amaçların ortak noktası da abıhayattır. Hayat ağacının altından akan bir su pınarı şeklinde mitolojik bilgisine sahip olunan bu kutsal su, her zaman aynı formda görülmez. *“Abıhayat halk anlatılarında su görünümünden başka meyve, çiçek gibi formlarda da belirebilir.”* (Özdemir, 2022, 398). Bu yönüyle abıhayat, geniş bir temsil alanına sahiptir.

Bülbül Sesi’nde abıhayat, bülbül formunda ortaya çıkar. Kahramana kazandırdığı vasıf ise mutlak bilgelik olarak görülür. Padişahın mezarında öterek, onu tekrar yaşama döndürür. *“Altay ve Anadolu masalları ölüp de, kutsal ve sihirli bir güçle yeniden dirilenlerle doludur. ... Bazı masallarda Hayat Suyu yalnızca ölüleri veya hastaları iyileştirir.”* (Ögel, C.1, 2020, 121, 122). Yeniden hayata dönen padişah, oğullarının taht için yeterliliğini sınar.

4.4. Dönüşün Sonu/Otorite Sınavı

Sembolik yolculukta, dönüş yolunda dahi bir dizi sınavla kahramanın her evresi test edilir. Genel olarak baba otoritesi, kahramanı serüvenine tetikleyen faktörlerden biridir. Anlatılarda kahraman, ya bu otoritenin emirlerini yerine getirmek ya da otorite ile savaşıp galip gelmek için mücadele eder. Bülbül Sesi’nde, kahramanın otorite ile mücadelesine sebebiyet verecek bir durum görülmez. Fakat dönüşün son eşiğinde, otorite figürü olan baba tarafından tüm kardeşler sınanır. Sınav, bir bataklık üzerinde yapılır. Oğlanlardan hangisi bataklığı çamura bulaşmadan geçmeyi başarır, tahtın da sahibi olacaktır. Bu noktada, çamurun sembolik olarak temsil ettiği mana önemlidir. Çamura bulaşan, dünya kirine bulaşmış sayılır. *“Bu konuda, şayet hareket noktası olarak TOPRAK ön planda tutulursa, çamur, bir gelişmenin doğumunu, kıpırdayan, hareketlenen, mayalayan ve plastikleşen toprağı simgeleyecektir. Aksi halde, yani hareket noktası SU olursa, diğer bir deyimle toprak suya karışırsa, suyun kendine özgü safiyet ve temizliği nedeniyle, çamur bu kez, bir seri olumsuzluk ve değer düşürücü görünümler sergiliyor. Bunun içindir ki, çamur ahlâki açıdan toplumda kirli işlere karışmış olan aşağılık bir halk tabakasını, yani çamurla kirlenmiş, evsafi bozulmuş bir su olarak tanımlanıyor ve ifade ediliyor.”* (Ersoy, 2000, 192). Ayrıca çamur, bir olgunluk kıstasıdır. *“Kül nasıl ateşin tozuysa, çamur da suyun tozudur. ... Çamur en çok değer yüklenmiş maddelerden biridir. Su, bu biçimiyle toprağa*

şakin, ağır ve güvenli verimlilik ilkesini getirmiş gibi görünür.” (Bachelard, 2006, 125). Dolayısıyla çamura batmayan, kendiliğini tamamlamış, kemale ermiş sayılır.

Nihayet sınav zamanı gelir ve oğlanlar at üzerinde sırayla bataklığa girer. Kahramanın iki kardeşi de çamura saplanır. Benlikleri dünya kirine bulaşan oğlanların taht için uygun olmadıkları anlaşılır. Sıra kahramana geldiğinde, atı ile hiçbir zorluk çekmeden çamur üzerinde gezinir. Bireyleşme yolculuğunda, nihai ödül ile birlikte tüm dünyevi kirlerinden arınmış ve gerekli erginliğe erişmiştir. Sınavı geçen kahraman, otorite tarafından tahta çıkarılır. Masalın sonunda ise kahraman, canavarın içinden çıkan kızla, kardeşleri ise yolculuk sırasında mücadelelerinde karşılaştığı kızlarla evlenir. Böylece hem kendisi hem de kardeşleri zıt yönleriyle bütünleştirilir.

SONUÇ

Masallar, kahraman üzerinden insanlığa birtakım müşterek mesajlar verir. Bunlardan en önemlisi, bireyin öz potansiyelinin farkında olması gerekliliğidir. Kolektif bilinç dışı olarak adlandırılan idrak merkezi, sürekli olarak bireyi harekete geçirmeye çalışır ve farkındalığını geliştirir. Her insanın dünyaya gelişinde kutsal bir amacı vardır. Bu amaç “bulmak”tır. Bireyin bunu idrak edememesi, neyi bulması gerektiğini bilememesi, kendi kaosunun içerisinde hapsolması ile sonuçlanır. Bu sebeple, eş zamanlılık olarak adlandırılan çağrılara karşı kayıtsız kalınmamalı, özde var olan potansiyele sahip çıkılmalıdır. Ancak bu gereklilikleri karşılayan birey yaşamın sırrına vakıf olabilir ve ebediyen varlığını sürdürebilir. İncelenen Bülbül Sesi masalında, kahramanın erginleşmesi için yerine getirmesi gereken görevler ele alınmış, aynı zamanda bu görevlerin sembolik ve psikolojik açıdan manaları Jung ve Campbell üzerinden çözümlenmiştir. Kahramanın psişesi üzerinde girişmiş olduğu uyumlama süreci, tüm unsurlarıyla tespit edilmiştir. Bilindiği üzere bireyin bütün zihinsel ve ruhsal sürecini temsil eden psişe, Jung tarafından bilinçaltı, bilinç ve bilinç dışı olarak üç bölüme ayrılır. Jung’un yaklaşımına göre bu bölümleri birbiriyle uyumlamayı başaran birey, kendileşmesini tamamlamış olur. Campbell’in da Jung’un arketiplerinden yola çıkarak ortaya koyduğu monomit görüşü, evrensel bir dinamizmi ifade eder. Mitlerde, masalarda ve hatta insanın yaşamı boyunca psikolojik dünyasında, coğrafya ayırmaksızın sürdürdüğü bir yolculuğu tanımlar. Ayrılma, sınav ve dönüş olarak evrelerden oluşan monomit, bireyleşme süreci ile bir arada ilerler. Burada önemli olan nokta, bireyin sürecini başlatacak ilk adımını atabilmesidir. Monomitine cesaret edebilen birey, bilinç dışından gelen yönlendirmelere de kayıtsız kalmadığı sürece, yolculuğunun her aşamasından zaferle ayrılacaktır.

KAYNAKÇA

- Alptekin, M. (2021). Türk Mitolojisinde Hayvan Sembolizmi Çerçevesinde "Deve", *BŞEÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/6, ss.236-244.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Bachelard, G. (2006). *Su ve Düşler* (O. Kural Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Balcı, S. (2014). *Yayılm Alanlarıyla Bir Masal ve Versiyonlarının Motif İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kars: Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Birici, S. (2007). Klâsik Türk Edebiyatında Âsiyâ, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/1, ss.97-113.
- Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Campbell, J. (2022). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (S. Gürses Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Çetindağ Süme, G. (2024). "Limon Kız" Masalının Sembolik Çözümlemesi. *Motif Akademi HalkBilimi Dergisi*. 17/48, ss.1939-1953.
- Çoruhlu, Y. (2020). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ege, F. (2016). *Masallarda Bilincin Dönüşümü ve Dönüştürülmesi (Kuzeydoğu Anadolu Masalları Örneğinde)*, Ankara: Atalay Matbaası.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ersoy, N. (2000). *Semboller ve Yorumları (Bölüm I-II)*, İstanbul: Zafer Matbaası.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji* (E. Gürol çev.) İstanbul: Payel Yayınları.
- Jung, C. G. (2020). *İnsan ve Sembolleri*, (H. M. İlgin Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2021). *Dört Arketip* (Z. A. Yılmaz Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Ocean, A. E. (2020). *Türk Mitolojisi* (Ş. Sarıhan Çev.) İstanbul: Mitoloji Tarihi Yayınları.
- Ögel, B. (2020). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar) Cilt I*, Ankara: Altınordu Yayınları.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut -Dresden Yazması- Metin, Dizin*, Ankara: TDK Yayınları.
- Özdemir, S. D. (2022). *Türk Halk Anlatılarında Devler*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınevi.
- Özdemir, S. D. (2024). Türk Masallarında Kozmik Bir Varoluş Biçimi: Güneş ve Sembolik Yansımaları, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 17/Özel Sayı, ss.231-245.
- Pala, İ. (2018). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pearson, C. S. (2016). *İçimizdeki Kahraman* (S. Ayanbaşı Çev.) İstanbul: Akaşa Yayınları.
- Platon (2016). *Devlet* (F. Akderin Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Rosenberg, D. (2017). *Dünya Mitolojisi*. (K. Akten & E. Cengiz & A. U. Cüce & K. Emiroğlu & T. Kenanoğlu & T. Kocayiğit & E. Kuzhan & B. Odabaşı Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Sakaoğlu, S. & Duymaz A. (2018). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları (İncelemeler – Metinler)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sakaoğlu, S. (2021). *Masal Araştırmaları I*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Schimmel, A. (2000). *Sayıların Gizemi* (M. Küpüşoğlu Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları.

- Şimşek, E. & Özdemir, S. D. (2021). Boston Destanı'nın Arketipsel Tahlili, *Milli Folklor*, 17/129, ss.58-71.
- Talianova Eren, M. (2022). Türk ve Slav Halk İnanışlarında Tuz Simgeciliği, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7, ss.1-19.
- Yardımcı, M. (2012). *Malatya Masalları*, Malatya: Malatya Kitaplığı Yayınları.
- Yıldırım, A. (2006). Renk Simgeciliği ve Şeyh Gâlib'in Üç Rengi, Ankara: *Millî Folklor*, 9/72, ss.129-140.